

לא תסגיר עבד אל אדוניו

לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם אדוניו: (דברים כג טז).¹

אל תלשון עבד אל אדוניו פן יקללך ואשמת: (משלי ל ז).²

מסכת גיטין דף מה עמוד א³

אותו העבר שערך מחוצה לארץ לארץ, הלך אדונו אחריו. בא לפני רבי אמי, אמר לו (רבי אמי לאדון העבד): נכתוב לך שטר על דמיו וכתוב לו שטר חירות, ואם לא, נוציאנו ממך, כשיטת רבי אחי ברבי יאשיה ... אמר רבי יאשיה: במוכר עבדו לחוצה לארץ הכתוב מדבר.⁴ וקשיא ליה לרבי אחי ברבי יאשיה, האי אשר ינצל אליך? אשר ינצל מעמך מיבעי ליה! אלא אמר רבי אחי בר' יאשיה: בעבד שברח מחו"ל לארץ הכתוב מדבר.⁵ תניא אידך: לא תסגיר עבד אל אדוניו - רבי אומר: בלוקח עבד על מנת לשחררו הכתוב מדבר. היכי דמי? אמר רב נחמן בר יצחק: דכתב ליה הכי לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו.⁶ רב חסדא ברח לו עבד אל הכותים, שלח להם: החזירוהו לי. שלחו לו: לא תסגיר עבד אל אדוניו.⁷ שלח להם: "וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבידת אחיך" (דברים כב ג). שלחו לו: והכתיב: "לא תסגיר עבד אל אדוניו. שלח להו: ההוא בעבד שברח מחו"ל לארץ, וכדרכי אחי ברבי יאשיה. ומאי שנא דשלח להו כדרי אחי בר' יאשיה? משום דמשמע להו קראי.⁸

מדרש תנאים לדברים פרק כג פסוק יז

"עמך ישב" - ולא בעיר עצמה: "בקרבך" - ולא בְּסִפְרְךָ: "במקום אשר יבחר" - במקום שפרנסתו יוצא: "בשעריך" - ולא בירושלם. וכשהוא אומר "באחד שעריך" - שלא יהא גולה מעיר לעיר: "בטוב לו" - מנוה הרע לנוה היפה, מיכן אמרו: אין מושיבין גרים לא בירושלם ולא בספר ולא בעיר שיש בה גוים אלא בעיר שכולה ישראל. ולא

¹ ובהמשך, בפסוק הסמוך שם: "עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו". לא רק שאסור להסגיר עבד הבורח מאדוניו, אלא יש גם להיטיב עימו, לתת מקום בטוח לשבת בו ויש איסור מיוחד על הונאתו.

² מוטיב שנאמר בתורה, וחוזר ונשנה בנביאים ואו בכתובים וגם מקבל פירוש מורחב ותוספת תובנה בעקבות חזרה זו, הוא דבר שכיח בדרשות חז"ל: "דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים" (מגילה לא ע"א, עבודה זרה יט ע"ב ועוד) וכן ביטויים דומים. גם כאן, הקרבה והדמיון בין הפסוק בתורה והפסוק בכתובים (משלי) הם ברורים ואף ההרחבה, לא רק לא להסגיר, אלא גם לא למסור מידע (להלשין) היכן מסתתר העבד. עם זאת, נראה גם את ההבדלים, בפרט להלכה, בין לא תסגיר ולא תלשין.

³ הבאנו את עיקרי הסוגיה וקצרנו במקום של שקלא וטריא. הרשינו לעצמנו גם לתרגם את הסוגיה לעברית עפ"י שטיינזלץ.

⁴ זו מסקנת ביניים של הגמרא ש"לא תסגיר עבד אל אדוניו" מדבר על מי שמוכר את עבדו הכנעני לחו"ל לגויים. שהרי כאילו הוא מחזיר אותו לעם נכרי, אחרי שכבר בא להיות עבד אצל יהודי. לעבד כנעני יש דין יותר מגר תושב שקיבל עליו שבע מצוות בני נח והוא חייב בחלק ניכר מהמצוות. אלא שהגמרא לא מסכימה עם פירוש זה שהרי כתוב מפורש בתורה: "אשר ינצל אליך מעם אדוניו". ואם מדובר בעבד שיהודי שנמכר מהארץ לחו"ל צריך היה להיות כתוב "מעמך" ולא "אליך". ראה ספרי דברים פ"א ר"ט: "לא תסגיר עבד אל אדוניו, מיכן אמרו המוכר עבדו לגוים או לחוצה לארץ יצא בן חורים. אשר ינצל אליך מעם אדוניו, לרבות גר תושב".

⁵ זו מסקנת הגמרא העיקרית אשר מובאת בכל מקום להלכה. הפסוק מדבר בעבד גוי עובד ע"ז שאולי בורח מאדוניו בשל סיבה כלשהיא, אך בא למצוא מקלט אצלנו ומוכן להפסיק לעבוד עבודה זרה. ראה בגמרא שם בקטע שהשמטנו: "דתניא: לא ישבו בארץ פן יחטיאו אותך לי וגו' (שמות כ"ג) - יכול עובד כוכבים שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים הכתוב מדבר? תלמוד לומר: לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם אדוניו, מאי תקנתו? עמך ישב בקרבך וגו'". ובספרי דברים ר"ט: "בגוי שנצל מעבודה זרה הכתוב מדבר". אדם כזה, צריך לקבלו בחום ולאמצו לחיקו והרי הוא מעין גר (כפי שנראה בהמשך).

⁶ זו הדרשה השלישית שמובאת גם היא להלכה ש"לא תסגיר עבד אל אדוניו" מדבר במקרה של אדון שקונה עבד על מנת לשחררו, שאינו יכול להתחרט בו אחר"כ. ראה הרחבת העניין בגמרות יבמות צג ע"ב וקידושין סג ע"א: "לא תסגיר עבד אל אדוניו - רבי אומר: בלוקח עבד על מנת לשחררו הכתוב מדבר. היכי דמי? אמר רב נחמן בר יצחק: כגון דכתב ליה לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו.

⁷ הכותים האמינו רק בתורה שבכתב ודרשו אותה באופן מילולי ללא דרשות חז"ל ותורה שבע"פ, כמו מאוחר יותר הקראים. נראה שזה מקרה נדיר של וויכוח ענייני עם הכותים, שבניגוד לקראים מאוחר יותר, לא החשיבו אותם חכמים ולא נהגו להווכח איתם על הפירוש הנכון לפסוקי התורה. אבל כשבורח לך עבד יקר, כדאי לפלפל בפסוקי התורה גם עם כותים ...

⁸ וויכוח זה בין רב חסדא והכותים מלמד על נטיית חז"ל לצמצם את המשמעות של "לא תסגיר עבד אל אדוניו" למקרים המסוימים שראינו ולהעדיף את הדין של השבת אבידה. עבד בזמן ההוא היה רכוש לכל דבר, כמו חמור וכמו שמלה. הכותים (הקראים?) לעומת זאת, מייצגים פירוש פשטני של הפסוק במשמעות אנושית רחבה יותר. ולא ברור איך הצליח רב חסדא לשכנע אותם כשיטת רבי אחי ברבי יאשיה ולשכנעם שהיא איננה דרשת חז"ל (שבה אין הם מאמינים) אלא "דמשמע להו קראי". המאיר עינינו בעניין זה יבורך.

בנוה הרע אלא בנוה היפה: "לא תוננו" - זו הונית דברים. מיכן אמרו: המאנה את הגר הזה עובר בשלשה לאוין משום (ויקרא כה יז) ולא תונו איש את עמיתו ומשום (שמות כב כ) לא תונה ומשום לא תוננו.⁹

רש"י דברים פרק כג פסוק טז

לא תסגיר עבד - כתרגומו. דבר אחר אפילו עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ ישראל.¹⁰

רמב"ן דברים פרק כג פסוק טז

וטעם לא תסגיר עבד אל אדניו - דבק למעלה,¹¹ שאם יברח העבד מאדוניו אשר יצאת עליו מחנה וינצל אל מחנך, לא תסגירנו לו בממון אשר יתן לך. ולפי שאמר במקום אשר יבחר - נראה שהוא מצוה שיהיה בן חורין ולא נעבוד בו אנחנו. והטעם במצוה הזו, כי עמנו יעבוד את השם, ואיננו הגון שנחזירנו אל אדוניו לעבוד ע"ז. ועוד שיתכן שילמד דרך מבוא העיר, כי בענין כזה ילכדו מדינות רבות על ידי העבדים והשבויים הבורחים משם.¹²

רמב"ם הלכות עבדים פרק ח הלכה י

עבד שברח מחוצה לארץ לארץ אין מחזירין לו לעבדות, ועליו נאמר: לא תסגיר עבד אל אדוניו. ואומר לרבו שיכתוב לו גט שחרור ויכתוב לו שטר חוב בדמיו עד שתשיג ידו ויתן לו. ואם לא רצה האדון לשחררו, מפקיעין בית דין שעבודו מעליו וילך לו.

עבד זה שברח לארץ, הרי הוא גר צדק.¹³ והוסיף לו הכתוב אזהרה אחרת למי שמאנה אותו, מפני שהוא שפל רוח יותר מן הגר. וצוה עליו הכתוב, שנאמר: "עמך ישב בקרבך באחד שעריך בטוב לו לא תוננו" - זו אף הונית דברים. נמצאת למד, שהמאנה את הגר הזה עובר בשלשה לאוין: משום ולא תונו איש את עמיתו ומשום וגר לא תונה ומשום לא תוננו וכן עובר משום ולא תלחצנו כמו שביארנו בענין הונית.¹⁴

תשובות הגאונים שערי צדק חלק ג שער ו סימן יב

וששאלתם הא דאמור רבנן עבד שברח מבית האסורין יצא לחירות (גיטין דף מ"ה) - לא לכמות זה אמרו יצא לחירות ובעבודתו הוא עומד לעולם, מפני שכשאמרו חכמים עבד שברח יצא לחירות לא שברח לכל מקום שבעולם אלא שברח מחוצה לארץ ובא לארץ ישראל שמפני כבודה של א"י יצא לחירות. ומאי דכתיב לא תסגיר

⁹ תנאים מיוחדים יש לדין זה של עבד שבא להסתופף בינינו, החורגים מדין גר תושב רגיל. נראה שיש בדינים אלה הרבה מכבדהו, אבל גם חשדהו. עכ"פ, כדאי מאד לזכור מדרש מפורט זה אשר מתייחס בהרחבה לפסוק השני, הסמוך, שאולי נוטים לשכוח: "עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו". למה לתת את כל הטוב הזה? נקודה זו חשובה לזכירה בדין שלהלן לגבי ההרחבה או הצמצום של מצוות "לא תסגיר".

¹⁰ "דבר אחר" זו שיטת חז"ל שראינו לעיל בגמרא. אבל "כתרגומו" הוא: "לא תמסר עבד עממין ליד ריבוניה" - משמע בכל מקרה ולא דווקא בעבד שברח מחוץ לארץ לארץ ישראל. האם ברש"י, נכון יותר בתרגום, אפשר לראות פירוש רחב יותר ל"לא תסגיר עבד"?

¹¹ היינו מחובר עם העניין הקודם הסמוך שהוא היציאה למלחמה: "כי תצא מלחמה על איבך ונשמרת מלל דבר רע" (דברים כג י).

¹² זו גם שיטתו של אבן עזרא שמדובר בעבד (חייל בצבא האויב) שבורח אל מחנה ישראל: "בלכתם במלחמה יתכן שיברח למחנה עבד ואיננו ישראל". וכן מביא חזקוני בפירושו לפסוק. וכן מביא תורת המנחה פרשת כי תצא / דרשה עא עמוד 634: "לפי שכשצרים על העיירות דרך הוא שבורחים אנשים מן העיר ונופלים עבדים אל אנשי המלחמה כדי להנצל אליהם". אך כל זה הוא עניין קצת תמוה. ניחא המילים "אשר ינצל אליך" אשר יכולות לרמוז לעניין מלחמה, אבל דא עקא שאם במלחמה מדובר, איך יעלה בכלל על הדעת להשיב את העובר למחנה ישראל אל אדוניו היינו למחנה האויב? וגם הדרישה של חז"ל שיחדל לעבוד ע"ז, כלל לא רלוונטית במלחמה. ומה עם כל הטוב שמעניקים לו? על מנת שיערקו נוספים? וצריך עיון מהיכן לקחו מפרשים אלה את עניין המלחמה בדין הסגרת עבד. אך לימינו, אפשר שיש לקחת מכאן מוסר ביחסינו לאנשים כמו צד"ל.

¹³ בכל המקורות שמצאנו מדובר בדין גר תושב שמקבל עליו שבע מצוות בני נח, או אפילו בפחות מזה, שמקבל עליו רק שלא להמשיך לעבוד עבודה זרה שלו (ראה בעניין זה תורה תמימה, שמות פרק כג הערה קסה), או לצד השני, כעבד כנעני שחייב במצוות רבות בתורה. אבל גר צדק, מנין זאת לרמב"ם?

¹⁴ וכן מובא בספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רנד: "והמצוה הרנד היא שהזהירנו מהשיב עבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל לאדוניו ואע"פ שאדוניו ישראל. אחר שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל לא יושב לו, אבל ישחרר אותו ויכתוב עליו דמיו בחוב. והוא אמרו יתעלה (תצא כג) לא תסגיר עבד אל אדוניו. והתברר ברביעי ממסכת גיטין (מה א) שבעבד שברח מחוצה לארץ לארץ הכתוב מדבר שיהא הדין בו שיכתוב שטר בדמיו עליו ויכתוב לו גט חירות ולא ישוב לעבודתו בשום פנים להסתופפו במקום הטהור הנבחר לקבוץ הנכבד". אבל במורה נבוכים חלק שלישי פרק לט נראה שהרמב"ם מרחיב את העניין מעבר לגדר ההלכתי הצר: "ואמרו לא תסגיר עבד אל אדוניו, עם היותו רחמנות יש בזאת המצוה תועלת גדולה, והוא שנתנהג בזאת המדה הנכבדת, והוא שנתעזר מי שיעזר בנו ונשמרהו ולא נסגירהו ביד מי שברח מלפניו, ולא די שתעזור מי שיעזר בך אלא שאתה חייב לעיין בתקונו ותיטיב לו ולא תכאיב לבבו בדברים, והוא אמרו יתעלה עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר בטוב לו לא תוננו, ועוד שחייב זה הדין בפחות שבבני אדם והוא העבד, כל שכן אם יעזר בך איש נכבד שראוי לך לעשות מה שראוי לו". אז מה עם מקלט מדיני לאישי רוח נכבדים נרדפים, למשל? ומה עם פליטים של משטרי דיכוי ועריצות?

עבד אל אדוניו? ההוא בעבד שברח מחו"ל לארץ ישראל. אבל מי שברח לכל מקום שבעולם לא. הילכך עבד זה שברח מחו"ל יחזור לרבו.¹⁵

רא"ש מסכת גיטין פרק ד סימן מג

... לא תסגיר עבד אל אדוניו, בעבד שברח מחו"ל לארץ הכתוב מדבר. ומיירי בשלא מצא בארץ ישראל מי שרוצה לקנותו. דאילו מצא מי שרוצה לקנותו, למה נזקיקנו לשחררו? נהי שדרשו חכמים שאין להסגירו לאדוניו להוציאו לחו"ל, מיהו לא יצא לחירות במה שברח לארץ ישראל. הלכך אם יוכל למוכרו ימכרו ואם לא יכתוב העבד שטר לאדון בכדי דמיו וישחררנו. אבל אם ירצה להשתעבד בו בארץ ישראל לא שבקינן ליה שמא ישדלנו בדברים וילך אחריו והכי אמרינן בפרק בתרא דכתובות (ק"י ע"ב) שיכול למוכרו לישראל אחר.¹⁶

בראשית רבה פרשה צד סימן ט

שנוי: בשעה שעלה נבוכדנצר לכבוש את יהויקים עלה וישב בדפני של אנטוכיא. ירדה סנהדרי גדולה לקראתו. אמרו לו: הגיע זמנו של בית הזה ליחרב? אמר להם: לאו, אלא יהויקים מלך יהודה מרד בי, תנו אותו לי ואני אלך. הלכו ואמרו ליהויקים: נבוכדנצר מבקש אותך. אמר להם: וכך עושים? דוחים נפש מפני נפש? לא כן כתוב: "לא תסגיר עבד אל אדוניו" (דברים כג טז)? אמרו לו: לא כך עשה זקנך לשבע בן בכרי? זהו שכתוב: "הנה ראשו מושלך אליך בעד החומה" (שמואל ב כ כא). כיון שלא שמע להם עמדו ונטלוהו ושלשלו אותו וחבשו.¹⁷

שיר השירים רבה א א¹⁸

"אל תראני שאני שחרחרתי" (שיר השירים א ו). רבי סימון פתח: "אל תלשן עבד אל אדוניו" (משלי ל ו) - נקראו ישראל עבדים, שנאמר: "כי לי בני ישראל עבדים" (ויקרא כה נה), ונקראו הנביאים עבדים, שנאמר: "כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים" (עמוס ג ז). כך אמרה כנסת ישראל לנביאים: אל תראוני בשחרחרותי. אין לך שמח בבני יותר ממה ועל ידי שאמר: "שמעו נא המורים" (במדבר כ ו) נגזר עליו שלא יכנס לארץ. דבר אחר, אין לך שמח בבני יותר מישעיהו ועל ידי שאמר: "ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב" (ישעיהו ו ה), אמר לו הקב"ה: ישעיהו! בנפשך את רשאי לומר: "כי איש טמא שפתים אנכי" (שם) - ניחא, שמא "ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב"? אתמהא! תא חמי, מה כתיב תמן: "ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה" - אמר רב שמואל: רצפה - רוץ פה, רצוף פה למי שאמר דילטוריא על בני.¹⁹

¹⁵ מתשובת הגאונים זו נראה שהיו שפירשו את הפסוק שלנו בצורה רחבה כמתן חסות ומקלט לכל מי שברח מבית האסורים או כל עבד שברח מאדונו. ראה שוב הסיפור של עבדו של רב חסדא שברח ממנו בבבל. באה תשובה זו של הגאונים ומצמצמת את הדין רק לעבד שברח לארץ ישראל "שמפני כבודה של ארץ ישראל יצא לחירות". ובלשון ספר החינוך מצוה תקסח: "ונכתוב לו גט חרות, ולא נשיבהו לעבודה בשום פנים, בעבור שנקנס בבקעה הטהורה הנבחרת לעבוד בה השם יתברך". וברמב"ם ספר המצוות (בהערה הקודמת): "להסתופפו במקום הטהור הנבחר לקבוץ הנכבד". הכל לכבודה של ארץ ישראל דווקא ולכבוד הבא לחסות בצל השכינה. לא מצווה כללית של אי הסגרת בורחים ונמלטים. ושוב אנו מזכירים את הפסוק המשלים למצוות לא תסגיר: "עִמְךָ יֵשֶׁב בְּקִרְבְּךָ בְּמִקְוֵם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּטוֹב לוֹ לֹא תוֹנְנוּ" ואת מדרש תנאים לדברים שהבאנו בעמוד הראשון, בדבר כל הטוב הניתן לעבד הבורח אלינו. הכל מפני כבודה של ארץ ישראל וכבודו של מי שבא לחסות תחת כנפי השכינה, אבל לא נמלט סתם באשר הוא.

¹⁶ הרא"ש (רבי אשר בן יחיאל, אביו של ר' יעקב בעל הטור, נולד בשנת 1250? באשכנז, ברח לספרד בשנת 1303, נפטר בשנת 1327 בטולדו שבספרד), מצמצם עוד יותר את דין לא תסגיר ומביע דעה (דעת יחיד עד כמה שמצאנו) שעבד שברח מחו"ל לארץ איננו משתחרר בהכרח ולפני שביית הדין כופים לשחררו, יש לבעליו הזדמנות למכור אותו לאדון אחר בארץ. החידוש שלו מתבסס על הגמרא במסכת כתובות ק"י ע"ב "לא תווי עבד שברח מחוצה לארץ לארץ, דאמרין ליה: זבניה הכא וזיל, משום ישיבת ארץ ישראל". אבל רוב הפוסקים אינם מסכימים לשיטה זו (ראינו את הרמב"ם לעיל, ראה גם בית יוסף יורה דעה סימן רסז) והם בדעה שהסוגיה בכתובות מדברת בעבד שכופה את רבו לעלות לארץ: "הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מורדין". ראה שולחן ערוך יורה דעה סימן רסז סעיפים פד ופה: "עבד שאמר לעלות לארץ ישראל, כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלהו שם. רצה האדון לצאת לחוצה לארץ, אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה. ודין זה בכל זמן, אפילו בזמן הזה שהארץ ביד עובדי כוכבים. עבד שברח מחוצה לארץ לארץ, אין מחזירין אותו לעבדות, ועליו נאמר: לא תסגיר עבד אל אדוניו (דברים כג טז), ואומרים לרבו שיכתוב לו גט שחרור ויכתוב לו שטר חוב בדמיו עד שתשיג ידו ויתן לו. ואם לא רצה האדון לשחררו, מפקיעים בית דין שעבודו מעליו וילך לר'".

¹⁷ ראה מקבילה למדרש זה בויקרא רבה יט ו. ברור שהשימוש כאן בביטוי "לא תסגיר עבד אל אדוניו" הוא מושאל, יהויקים כבר נכנע למלך בבל ועבד אותו וכעת מרד בו. לגבי שבע בן בכרי, ראה המדרש בבראשית רבה פרשה צד סימן ט על האשה החכמה שמנעה את הרס העיר אבל בית מעכה בה הסתתר שבע בן בכרי. ראה דברינו [נשים חכמות](#) בפרשת קרח.

¹⁸ בשני המדרשים הבאים, נעבור לדון בפסוק ממשי: "אל תלשן עבד אל אדוניו" ונגלוש למקצת מדרשי נחמה.

¹⁹ ובהמשך שם גם על אליהו שאמר: "כי עזבו בריתך בית ישראל". ובמדרש הסמוך נראה גם את הושע. ומה תקנתם של הנביאים (מלבד העונש המידי שהושת עליהם)? משה, תיקונו שייכנס לבית המדרש ויראה כיצד חכמי הדור, בני אותם "המורים", מורים הלכה בשמו ואף מגלים חידושים שלא נתגלו לו (מנחות כט ע"ב, במדבר רבה יט ו). אליהו במה תיקונו? שיבוא ויהא נוכח בכל ברית ויראה שעם ישראל לא עזב הברית (פרקי דר' אליעזר פרק כח). ישעיהו במה תיקונו? שכל שבע הפטרות הנחמה שאנו קוראים

מסכת פסחים דף פז עמוד ב

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב "אל תלשן עבד אל אדניו פן יקללך ואשמת" (משלי ל ז)? וכתב: "דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך" (שם שם יא).²⁰ משום דאביו יקלל ואת אמו לא יברך אל תלשן? אלא: אפילו דור שאביו יקלל ואת אמו לא יברך - אל תלשן עבד אל אדניו. מנלן - מהושע.²¹

פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא ל - נחמו נחמו

אמר הקב"ה לאברהם: לך ונחם את ירושלים, שמא מקבלת תנחומים ממך. הלך אברהם ואמר: קבלי ממני תנחומים. אמרה לו: היאך אקבל ממך תנחומים שעשיתני כהר, שנאמר: "בהר ה' יראה" (בראשית כב יד). אמר ליצחק: לך ונחם לירושלים שמא מקבלת תנחומים. הלך יצחק ואמר: קבלי ממני תנחומים. אמרה לו: איך אקבל ממך תנחומים שיצא ממך עשו הרשע ועשאי כשדה, שנאמר: "ויצא עשו השדה" - ובניו שרפוני באש. אמר ליעקב: לך ונחם לירושלים וכו'. אמרה לו: היאך אקבל ממך תנחומים ששמתני כלא הייתי שנאמר: "אין זה כי אם בית אלהים". אמר למשה: לך ונחם לירושלים שמא מקבלת תנחומים. הלך ואמר: קבלי ממני תנחומים. אמרה לו: היאך אקבל ממך תנחומים שכתבת עלי קללות וגזירות קשות: "מזי רעב ולחומי רשף". מיד שבו כולם ואמרו להקב"ה: לא קבלה ממנו תנחומים, שנאמר "ענייה סוערה לא נוחמה". מיד אמר הקב"ה: עלי לנחם את ירושלים שכך כתבתי "שלם ישלם המבעיר את הבערה". אני הצתיה באש שנאמר: "ממרום שלח אש", אני מנחם אותה שנאמר: "ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב" (זכריה ב' ט), אמר הקב"ה: אני כתבתי בתורה: "לא תסגיר עבד אל אדוניו" (דברים כג טז), ואני מסרתים ביד אומות העולם, שנאמר: "אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם" (דברים לב ל).²²

שבת שלום
מחלקי המים

בתקופה זו של השנה שלו הן. והושע שנראה במדרש הבא? שמיד כשאנו פוסקים מנחמות ישעיהו בפרוס השנה החדשה, אנו קוראים את דבריו הנפלאים "שובה ישראל עד ה' אלהיך" בשבת פרשת שובה הבאה עלינו לטובה.

²⁰ זה הפסוק הסמוך, ראה משלי ל יא, והדרשן מחבר את שני הפסוקים על מנת ליצור דרשה אחת כפי שנראה.

²¹ אפילו דור שמקלל אביו ואמו, אתה אל תלשין עליו. חזרנו שוב אל הנביאים והפעם הושע בלבד. ראה עמוד א שם שתוקף קשה מאד את הושע: "אמר הקב"ה: מה אעשה לזקן זה? אומר לו: לך וקח אשה זונה והוליד לך בנים זנונים, ואחר כך אומר לו שלחה מעל פניך. אם הוא יכול לשלוח - אף אני אשלח את ישראל". גמרא זו לכאורה חוזרת על הרעיון שראינו במדרש שיר השירים הקודם (ואולי היא מקור לו). אבל ראה רש"י על הפסוק במשלי המאזכר גמרא זו ומפרש: "אל תלשן עבד - אל תמסור דין על אדם לצעוק עליו להקב"ה ואפילו הוא רשע אשר אביו יקלל וכל התועבות האמורות כאן בו ...". וראה גם אבן עזרא שם שמדבר על חטא הרכילות הכבד: "בפסוק הזה הזהיר מן הרכילות והזכיר עבד הבורח כי קשה מכל הרכילות". הרי לנו הרחבה משמעותית מהסגרת עבד, להלשנה על עבד ומשם לרכילות והלשנה על כל אדם. ולא ראיתי באחרונים שהמשיכו את קו זה של רש"י ואבן עזרא, ולא השתמשו בפסוק זה בדיונים הרבים על דין מוסר ומלשין שספרות ההלכה והשר"ת מלאים בהם (כתוצאה ממקרים שקרו בתולדות עמנו) והסתפקו במשנה במסכת דרך ארץ פרק א הלכה יג: "אל תלשין את חבירך, שכל המלשין אין לו רפואה". ולא מצאתי - אינה ראייה.

²² ראה מדרש זה בביאור והרחבה בדברינו [נחמוני נחמוני עמי](#) בפרשת ואתחנן. והבאנוהו כאן בשל הסיים המתאים לנושא שלנו. הקב"ה הוא שהסגיר את עם ישראל ולפיכך הוא שיוציא ממסגר נפשנו ויגאלנו גאולה שלימה ויקוים בנו הפסוק: [לפֶקֶח עֵינַיִם עוֹרוֹת לְהוֹצִיא מִמִּסְגַּר אֲסִיר מִבַּיִת פְּלֵא יִשְׁבֵּי חֶשֶׁךְ](#) (ישעיהו מב ז). ואף אנו נשוב ונודה לשמו, ככתוב: "הוֹצִיָאָה מִמִּסְגַּר נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת שְׁמִךְ בִּי וְכִתְרוֹ צְדִיקִים כִּי תִגְמַל עֲלַי" (תהלים קמב ח).